

УДК 069.5:58:[57.017.3(477.46)]

Гербарні збори інтродуцентів, зроблені Й. К. Пачоським в Уманському Царициному саду (1885-1886 рр.)

Галина А. Чорна¹, Тетяна В. Мамчур²

¹Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, Черкаської обл., Україна, e-mail: udpu_botanika@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-9633-1618

²Уманський національний університет садівництва, м. Умань, Черкаської обл., Україна, e-mail: mamchur-tv@ukr.net

ORCID ID 0000-0001-9320-814X

Реферат.

У статті наведено перелік невідомих на сьогодні ранніх гербарних зборів Й. Пачоського, знайдених у складі історичного гербарію УНУС (UM). За сучасною ботанічною номенклатурою (Plant List) ці збори включають 119 видів, 97 родів і 54 родини із відділів Pinophyta та Magnoliophyta. Гербарій зібрано Й. Пачоським у 1885-1886 рр. в оранжереях підпорядкованого Уманському училищу землеробства та садівництва Царициного саду (Ex calolaris Umaniense) та розсаднику квітково-декоративних рослин училища (Ex horto botanico Umaniense). Проаналізовані нами гербарні збори та «Прейскурант рослин і насіння Уманського Царициного саду» (Prejskurant..., 1885) дозволяють констатувати, що асортимент оранжерейних і тепличних рослин цього саду наприкінці XIX ст. нараховував близько 700 таксонів, квітково-декоративних рослин незахищеного ґрунту – близько 200. Крім того, сад пропонував багатий асортимент садивного матеріалу плодових і декоративних дерев і кущів.

Гербарні зразки містять ранні автографи Й. Пачоського. Ним власноруч зазначено латинські назви виду та родини, в окремих випадках синоніми. Вказана також батьківщина оранжерейних рослин: Австралія (Нова Голландія), Південна Африка (Мис Доброї Надії), Південна Європа, Балеарські, Канарські, Ново-Гебридські острови, Східна Індія, Китай, Японія, Бразилія, Мексика, Перу, Чилі, тобто в оранжереях досить широко була представлена флора тропічних (як палеотропіків, так і неотропіків) і субтропічних регіонів.

Опрацьований гербарій вказує на інтерес Й. Пачоського не лише до видів природної флори, а і до інтродуцентів субтропічного та тропічного походження. Крім того, цей гербарій є документальним свідченням щодо складу колекцій Уманського Царициного саду в кінці XIX ст.

Ключові слова: Й. К. Пачоський, гербарні збори, історичний гербарій Уманського національного університету садівництва (UM), оранжереї Уманського Царициного саду.

Herbarium collection of introductions made by J. K. Pachoski in the Uman Tsaritsyn garden (1885-1886).

Galina A. Chorna¹, Tatiana V. Mamchur²

¹Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna, Uman, Cherkasy region, Ukraine, e-mail: udpu_botanika@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-9633-1618

²Uman National University of Horticulture, Uman, Cherkasy region, Ukraine, e-mail: mamchur-tv@ukr.net

ORCID ID 0000-0001-9320-814X

Abstract.

The article provides a list of unknown to date early herbarium fees J. Pachosky, found as part of the historical herbarium UNUH (UM). According to the modern Botanical nomenclature (The Plant List), these fees include 119 species, 97 genus and 54 families in the Pinophyta and Magnoliophyta. The herbarium of collected J. Pachosky in 1885-1886 in greenhouses subordinate Uman school of agriculture and horticulture of the Queen of the garden (Ex calolar Umaniense) and nursery of ornamental plants of the school (Ex horto botanico Umaniense). Analyzed herbarium fees and "Price list of plants and seeds of Uman Tsaritsyn garden" (Prejskurant..., 1885) allow us to state that the range of greenhouse and greenhouse plants in the late XIX century. There were about 700 taxa, flower-ornamental plants of protected soil – about 200. In addition, the garden offered a wide range of fruit and ornamental trees and shrubs.

Herbarium specimens contain the earliest autographs J. Pachosky. They personally provided the Latin names of species and families, and in some cases synonyms. The homeland of greenhouse plants is also indicated: Australia (New Holland), South Africa (Cape of Good Hope), southern Europe, the Balearic, Canary, New Hebrides, Eastern India, China, Japan, Brazil, Mexico, Peru, Chile, that is, in greenhouses, the flora of tropical (both Paleotropics and Neotropics) and subtropical regions was widely represented.

Worked out herbarium indicates interest J. Pachosky is not only a species of natural flora, but also to the introducents of subtropical and tropical origin. In addition, this herbarium is a documentary evidence of the composition of the collections of the Uman Queen of the garden in the late XIX century.

Key words: J. K. Pachosky, herbarium collections, historical herbarium of Uman National University of Horticulture (UM), greenhouses of Uman Tsaritsyn garden.

Вступ/Introduction. Найбільш ранніми гербарними зборами Й. К. Пачоського на сьогодні вважалися збори дикорослих і найбільш поширених культивованих рослин, зроблені ним в Умані (1882-1886 рр.). Цей гербарій послужив основою першої друкованої праці майбутнього вченого

(Pachoskyj, 1887) та своєрідною перепусткою до членства у Київському товаристві дослідників природи.

Як стало відомо після опрацювання нами історичного гербарію УНУС (UM), у 1885-1886 рр. Й. К. Пачоський гербаризував також у теплично-оранжерейному комплексі училища (Ex calolaris Umaniense) та розсаднику квітково-декоративних рослин (Ex horto botanico Umaniense) (Chorna et Mamchur, 2017). У складі «Основного гербарію училища» збереглося близько 130 гербарних зразків (г.з.) із автографами Й. К. Пачоського, невідомих раніше його зборів екзотичних інтродукованих видів.

Метою даної публікації є обнародування віднайденної колекції, що ілюструє не лише багатоплановість ботанічних зацікавлень Й. К. Пачоського вже у молоді роки, а також історію інтродукції рослин в Україні в останню чверть XIX ст.

Матеріали і методи/Materials and Methodology. Нами проаналізовано 127 г.з. із складу Історичного гербарію УНУС (UM), зібраних у 1885-1886 рр. в оранжереях Уманського «Царициного саду» (Ex calolaris Umaniense) та розсаднику квітково-декоративних рослин (Ex horto botanico Umaniense) та складено анотований перелік змонтованих на них видів рослин у відповідності до правил сучасної ботанічної номенклатури (Plant List). Інтродуценти з відділу Pinophyta нами подаються загальним списком, без поділу на таксони незахищеного чи захищеного ґрунту, оскільки на гербарних етикетках Й. Пачоського помітка про місцезнаходження «Ex calolaris Umaniense» зустрічалася лише для окремих із них. Ідентифікація таксонів за каталогом рослин Ботанічного саду ім. акад. О. В. Фоміна (O. V. Fomin..., 2007) для окремих видів, наприклад *Cryptomeria japonica* (Thunb. ex L.f.) D. Don., вказує на те, що вони можуть культивуватися як у захищеному, так і незахищеному ґрунті. Метою даної публікації насамперед було подати повний перелік г.з. Й. Пачоського, з'ясування місця культивування – завдання для дендрологів. Серед гербарних зборів голонасінних, ідентифікованих за написами на гербарних сорочках як збори Й. Пачоського, наявні види родів *Cephalotaxus* (Cephalotaxaceae), *Abies*, *Pinus* (Pinaceae), *Podocarpus* (Podocarpaceae), *Taxus* (Taxaceae), *Cryptomeria*, *Cunninghamia* (Taxodiaceae) без вказівки на рік і місце збору. Оскільки це здебільшого різні за походженням інтродуценти, ми також включаємо їх до цього переліку. Перелік покритонасінних складено окремо для видів, зібраних (Ex calolaris...) та (Ex horto...), за абеткою латинських назв таксонів: родин у межах відділів, родів у межах родин, видів у межах родів. Після назви виду вказані інвентарні номери, присвоєні г.з. в сучасному Гербарії УНУС (UM).

Наявність авторських гербарних етикеток із зазначенням прізвища колектора – Joseph Patczoski (рис. 1.) на кількох гербарних зразках дозволила нам за автографом Й. Пачоського ідентифікувати авторство тих зразків, де прізвище було відсутнє. Свого часу уманські збори учня училища садівництва Й. Пачоського були інсеровані до «Основного гербарія Уманського училища земледелія и садоводства». Про це свідчить наявність на них інвентарного номера г.з., прийнятого в цьому гербарії із вказівкою №№ роду, виду та

загального порядкового номера. Для деяких зразків рукою колектора зазначено також, звідки походить рослина: *Acacia armata* R. Br. (Australia); *A. melanoxylon* R. Br. (Nova Hollandia); *Buxus balearica* Willd. (*Insular Balearic*) тощо. Більшість рослин визначено до виду, окремі, зокрема *Nepentes* sp., лише до роду. Всі рукописні помітки Й. Пачоського, в тому числі польською мовою, включено нами до переліку та взято в квадратні дужки. Якщо біля г.з. наявна етикетка, набрана типографським способом, то прізвище колектора виокремлене круглими.

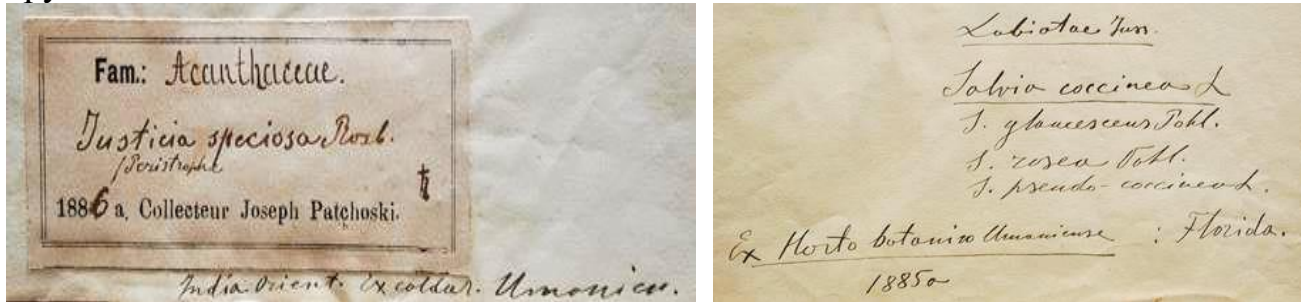

Рисунок 1. Гербарні етикетки уманських зборів Й. К. Пачоського.
Figure. 1. Herbal labels of Uman's collection by J. K. Pachoski.

Результати та обговорення/Results and Discussion. За понад віковий період існування «Основного гербарія Уманського училища земледелия и садоводства» в зв'язку з реорганізацією навчального закладу та його кафедр і кабінетів, аварійним станом приміщень (не слід забувати, що колекція пережила дві світові війни) сам порядок розташування гербарних зразків зазнавав неодноразових змін. До 1910 р. (Umansкое..., 1910) цей гербарій використовувався учнями училища при вивченні систематики рослин. Із плином часу зростала історична цінність цих зборів, тому завідувач кафедрою ботаніки у 1979-1997 рр. В. А. Гаврилук ретельно слідкував за її збереженням. У навчальному процесі вона вже не використовувалася.

Опрацювання колекції було поновлене у 2013-2014 рр. Т. О. Кравець. Згодом, коли у 2014 р. куратором гербарію стала Т. В. Мамчур, до роботи з історичними колекціями була залучена також Г. А. Чорна.

У 2013-2015 рр. було створено каталог колекторів гербарію, що дозволило виділити в окремі одиниці зберігання ряд раритетів, зокрема ексікати «Herbarium Florae Rossica», іменні збори М. Турчанінова, В. Черняєва. Й. Пачоського. Гербарні зразки останнього були розміщені на аркушах паперу формату 22,3×25,7 см із тисненням на папері в правому верхньому кутку «Дитятковское товарищество» виробництва Одеської паперової фабрики.

Оскільки дані гербарних етикеток або дані, що для більшості гербарних зразків були вказані безпосередньо на гербарних сорочках, були неповні, ми намагалися знайти інші свідчення про місце збору загербаризованих рослин. Запис «Ex calolar(is)» опосередковано вказував, що рослини могли бути зібрані в оранжереях Царициного саду. Підтвердженням цього завдячуємо «Прейскуранту рослин і насіння Уманського Царициного саду» (Prejskurant..., 1885).

Неодноразово увагу на роль старовинних парків, зокрема парку «Софіївка» з його величною оранжереєю та теплицями, як першоджерел інтродукції тропічних і субтропічних рослин в Україні, звертала увагу Т. М. Черевченко (Cherevchenko, 2000, 2006). Вона наголошувала на тому, що в XIX ст. асортимент екзотичних рослин парку «Софіївка» був надзвичайно різноманітним. Рослини в оранжереях і теплицях були добре доглянуті, цвіли та плодоносили. Вдале розташування рослин в оранжереях, а влітку прикрашання екзотами у великих горщиках окремих ділянок парку посилювало декоративний ефект (Thermery, 1846). Близько 20 тис. горщикових рослин нараховувалось у оранжереях і теплицях наприкінці XIX ст., серед них відзначились своїми розмірами та екзотичною красою *Cryptomeria japonica* (Thunb. ex L.f.) D. Don, *Magnolia grandiflora* L., *Casuarina equisetifolia* Forst., тощо (Pashkevych, 1894).

За останніми даними сучасна колекція тропічних і субтропічних рослин у новозбудованій оранжереї НДП «Софіївка» НАН України становить 223 таксони видового та внутрішньовидового рівня, 40 культиварів і гібридів із 143 родів, 64 родин. Провідними за видовим складом нині є родини Aceraceae Juss., Asparagaceae Juss., Cactaceae Juss., Crassulaceae J. St.-Hil., Xanthorrhoeaceae Dumort., Commelinaceae Mirb. З метою відновлення історичного різноманіття тропічних і субтропічних рослин у захищеному ґрунті відбувається щорічне поповнення колекції (Usol'tseva, Koval'chuk, 2015). У 2018 р. вперше після багаторічної перерви в теплицях «Софіївки» знову зацвів південно-африканський *Agapanthus umbellatus* L. Відновлено висаджування у парк влітку *Agave americana* L.

Наявність документальних свідчень про видовий склад колекцій оранжерейних і тепличних рослин парку «Софіївка» в часи його становлення та розквіту сприятиме дотриманню вимог до відновлення історичних колекцій.

Перелік інтродукованих рослин відділу голонасінні.

Pinophyta

Araucariaceae

***Araucaria columnaris* (G.Forst.) Hook.**

UM (2676). [*Araucaria cookii* R. Br. ex Endl. Новая Каледония. Ex calolariis Uman. 1885].

***Araucaria bidwillii* Hook.**

UM (2675) [Nova Hollandia. Ex calolar Umanien. 1885a].

Cephalotaxaceae

***Cephalotaxus fortunei* Hook.**

UM (2677)

Pinaceae

***Abies alba* Mill.**

UM (2809) [Coniferae. *Abies pectinata* Lam. et DC.].

***Abies cephalonica* Loudon**

UM (2810) [Abietineae Rich. *Abies peloponensis* Mill.].

***Abies cilicica* (Antoine & Kotschy) Carrière**

UM (2807) [Coniferae. Abietineae Rich. *Abies cilicica* Carr Spach.

***Abies nordmanniana* (Steven) Spach**

UM (2808) [Coniferae. Abietineae Rich. *Abies nordmanniana*, *Picea nordmanniana* Stev., *Pinus nordmanniana* Stev. Кавказ].

***Abies pinsapo* Boiss**

UM (2811) [Coniferae. Abietineae Rich.].

***Pinus pinaster* Aiton**

UM (2812) [Abietineae Rich. *Pinus pinaster* Solond.].

***Pinus radiata* D. Don**

UM (2815) [Coniferae. *Pinus tuberculata* D. Don. Калифорния. Америка].

***Pinus sabiniana* Douglas.**

UM (2813) [Coniferae].

***Pinus sabiniana* Douglas.**

UM (2814) [Abietineae Rich. Калифорния].

Podocarpaceae

***Podocarpus elongatus* (Aiton) L'Hér. ex Pers.**

UM (2680) [Fam. Coniferae Subfom. Podocarpeae. *Podocarpus elongata* L. Herif.].

Taxaceae

***Taxus baccata* L.**

UM (2803) [Taxineae Rich. Крым-Еуропа i Azya].

***Taxus baccata* L.**

UM (2804) [Coniferae. Taxineae Rich. *Taxus baccata* L. var *T. dovastaniana* hort].

***Taxus baccata* L.**

UM (2805) [*Taxus baccata* L. var β *hybernica*, *T. fastigiata* Lindl.].

***Taxus baccata* L.**

UM (2806) [Coniferae. Taxineae Rich. *Taxus fortigiata* Lindl., *T. hybernica* Hook., *T. pyramidalis* hort., *T. baccata* L. var *hyberica*].

***Taxus baccata* L.**

UM (2679) [Fam. Coniferae. Taxineae Rich. *Taxus parvifolia* Wender. *T. tardiva* Sieb., *T. adpressa* Hort., *T. brevifolia* Hort., *Cephalotaxus tardiva*, *adpressa*, *brevifolia* Hort. Отеч. Япония].

***Taxus cuspidata* Siebold & Zucc.**

UM (2678) [*Cephalotaxus umraculifera*].

Taxodiaceae

***Cryptomeria japonica* (Thunb. ex L.f.) D. Don**

UM (2681) [Fam. Coniferae. Cupressineae Rich. *Cryptomeria japonica* Don., *Cupressus japonica* L., *Taxodium japonicum* Brongn. Отеч. Япония].

***Cunninghamia lanceolata* (Lamb.) Hook.**

UM (2682) [Fam. Coniferae Abietineae Rich. Cuninghamiaceae. *Cunninghamia sinensis* B. Br., *Pinus lanceolata* Dest., *Belis lanceolata* Iweet., *Araucaria lanceolata* hort., *Belis jaculifolia* Ialsb. Отеч. Китай, Япония. 1886].

Перелік рослин, зібраних у теплично- оранжерейному комплексі
училища (Ex calolaris Umaniense).

Magnoliophyta

Liliopsida

Areaceae

***Calamus asperrimus* Blume.**

UM (2683) [Fam. Palmae. *Daemonorops asperrimus* L. B., *Calamus niger* Willd. Ex calolar Uman. Ява. 1886a].

***Chamaerops humilis* L.**

UM (2686) [Palmae. Potad. Europa. Potuocan. Afryka].

***Dicranopygium atrovirens* (H.Wendl.) Harling**

UM (2684) [Palmae. *Carludovica atrovirens* H. Wendl., *C. plicata* Kl. Ex calolar Umanien. 1886a].

***Rhapis excelsa* (Thunb.) Henry**

UM (2685) [*Rhapis flabeliformis* L. Fam. Palmae. (Collecteur Joseph Patchoski). 1886a].

***Washingtonia filifera* (Linden ex André) H.Wendl. ex de Bary**

UM (2687) [Palmeae. *Pritchardia filamentosa* Wendl. Острова Тихого океана; из Уманск. Теплиц. 1886a].

Magnoliopsida

Acanthaceae

***Cyrtanthera pohlion* Nees abaenb. β var. *velutina*.**

UM (2690) *Justica carnea* Hort., *Justica magnifica* Hort. Ex calolar Uman. 1885a.

***Eranthemum igneum* Linden.**

UM (2691) [Acanthaceae. Peru. Z cicplovci Humanskiele. 1884a].

***Justicia lindaviana* Leonard**

UM (2692) [Fam. Acanthaceae. *Justicia speciosa* Vohb. Peristropha. 1886a]. (Collecteur Joseph Patchoski). India Oriet. Ex calolar Umanien].

***Libonia floribunda* K. Koch.**

UM (2693) [Acanthaceae. Из Уманск. Теплиц. Бразилия. 1885].

***Peristrophe* sp.**

UM (2694) [Acanthaceae. *Peristrophe salicifolia* Hassk., *Peristrophe salicifolia* Miq. Ex calolar Uman. India Wschod.].

Apocynaceae

***Catharanthus roseum* (L.) G. Don**

UM (2696) [Apocynae. Ex calolar Umanien. 1885a].

Araliaceae

***Aralia palmata* Hort.**

UM (2697) [Araliaceae. *Gilbertia palmata* DC., *India orientalis*. Ex calolar Humanien. 1886a].

***Fatsia japonica* (Thunb.) Dne. & Planch.**

UM (2698) [Araliaceae. *Fatsia japonica* Dne. et Pl. *Aralia japonica* Thunb., *A. sieboldi* hort. Япония].

***Hedera colchica* (K. Koch) K. Koch.**

UM (2699) [Araliaceae. *Hedera colchica* Koch. Ex calolar Umanien. 1886a].

***Hedera nervosa* Hosb.**

UM (2700) [Araliaceae. Ex calolar Umanien].

Aristolochiaceae

***Aristolochia fimbriata* Cham.**

UM (2701) [Aristolochiaceae. *Aristolochia bonplandi* L. America australis. Ex calolar Human. 1885a].

***Aristolochia sempervirens* L.**

UM (2702) [Aristolochiaceae. Ex calolar Uman. Graecia. 1886a].

Asclepiadaceae

***Gomphocarpus fruticosus* (L.) W. T. Aiton**

UM (2703) [Asclepiadaceae. *Asclepias angustifolia* Schweigg. Ex calolar Umanien. 1885a].

***Hoya carnosia* (L.f.) R. Br.**

UM (2704) [Asclepiadaceae. (Collecteur Joseph Patchoski). Ex calolar Umanien. Asia Australia. 1885a].

***Stisseria bufonia* (Jacq.) Kuntze**

UM (2705) [Asclepiadaceae. *Stapelia bufonia* Jacq. (Collecteur Joseph Patchoski). Ex calolar Umanien. 1885a].

Asteraceae

***Cineraria flatonifolia* Schrank.**

UM (2706) [Fam. Compositae Adans. (Collecteur Joseph Patchoski). 1886a].

***Kleinia articulata* (L.f.) Haw.**

UM (2784) [Ex calolar. Uman. Мыс Добр. Надежды].

***Pericallis hybrida* (Regel) B.Nord.**

UM (2707) [Fam. Compositae. *Cineraria hybrida* Willd. (Collecteur Joseph Patchoski). 1886a].

Balsaminaceae

***Impatiens walleriana* Hook.f.**

UM (2708) [Balsamineae. *Impatiens sultani*. Ex calolar Uman. 1885a].

Begoniaceae

***Begonia davisii* Hook.f.**

UM (2709)

***Begonia dichotoma* Jacq.**

UM (2710) [Ex horto calolariis Umaniensis. America. 1886a].

***Begonia dietrichiana* Irmsch.**

UM (2712) [*Begonia fischeri* Otto ef Dietr, *Pritulia fischeri* Kl. Бразилия].

***Begonia hydrocotylifolia* Otto ex Hook.**

UM (2711) [*Gireondia hydrocotylifolia* Kl. Ex calolariis Umanien. Mexica. 1886a].

***Begonia maculata* Raddi**

UM (2713) [Fam. Begoniaceae. *B. argyrostigma* Fisch., *Gaerdtia maculata* Kl. Бразылия].

***Begonia manicata* Ad. Brong.**

UM (2714) [Begoniaceae. Ex calolariis Umanien Mexica. 1886a].

***Begonia rex* Putz.**

UM (2715) [Begoniaceae. *Begonia Rex-Putreys*. Ex calolar Umanien India orientalis. 1886a].

***Begonia* × *ricinifolia* A. Dietr.**

UM (2716) [Begoniaceae. *Begonia ricinifolia* hort. Ex calolariis Umanien. 1886a].

Berberidaceae

***Berberis aquifolium* Pursh**

UM (2719) [Berberideae. *Mahonia aquifolium* Nut., *Berberis aquifolium* Tor. et Gr. Ex calolar Uman. America sertentr. 1886].

***Berberis darwinii* Hook.**

UM (2717) [Berberideae. Ex calolar Umanien. O. Ruuoe. 1886a].

***Mahonia fortunei* (Lindl.) Fedde**

UM (2718) [Berberideae. *Berberis fortunei* hort. Ex calolar Umanien. 1886a].

Bignoniaceae

***Tecoma capensis* (Thunb.) Lindl.**

UM (2720) [*Bignonia capensis*, *Tecoma capensis* G. Don. Ex calolar Humanien. М. Добр. Надежды. 1885a].

Buxaceae

***Buxus balearica* Lam.**

UM (2722) [Euphorbiaceae. *Buxus balearica* Willd. Ex calolar Human. Insules Bolearis. 1886a].

***Buxus balearica* Lam.**

UM (2723) [Euphorbiaceae. *Buxus longifolia* Boiss. Ex calolariis Humanien. Syria. 1886a].

Euphorbiaceae

***Croton spiralis* Müll. Arg.**

UM (2721) [Euphorbiaceae. *Croton spirale* Bulle, *Codiaeum variegatum* Hook, *Codiaeum pictum*, *crispum* Hook. Ex calolar Umanien. Wyspy ocean spikoinego. 1885a].

***Phyllanthus epiphyllanthus* L.**

UM (2725) [Fam. Euphorbiaceae. *Phyllanthus falcatus* Sw., *Ph. epiphyllanthus* Müll., *Xylophylla falcata* Sw. Bot. Pug. Tab 373. Троп. Америка].

Fabaceae

***Acacia dealbata* Link.**

UM (2728) [Mimoseae. R. Brown. Ex calolariis Umanien. In Nowa Hollandia].

***Acacia dealbata* Link.**

UM (2729) [Mimoseae. R. Brown. Ex calolariis Umanien. In Nowa Hollandia].

***Acacia melanoxylon* R. Br.**

UM (2730) [Mimoseae. R. Brown. In Nowa Hollandia].

***Acacia microbotrya* Benth.**

UM (2731) [Mimoseae. R. Brown. Ex calolar Humanien. Australia occident. 1885a].

***Acacia paradoxa* DC.**

UM (2727) [Mimoseae R. Brovn. *Acacia armata* R. Br. Ex calolar Human. Australia. 1885a].

***Adenocarpus foliolosus* DC.**

UM (2733) [Papilionaceae L. *Phyllolobae loteae* DC., *Adenocarpus foliolosus* DC.]

***Havardia albicans* (Kunth) Britton & Rose**

UM (2726) [Mimoseae R. Brovn. *Acacia albicans* Kunth. H. B. Ex calolar Human. 1885a].

***Mimosa pudica* L.**

UM (2732) [Mimoseae. R. Brown. *Eumimosa* DC. Ex calolar Umanien. In Brasilia. 1885a].

Fagaceae

***Quercus ilex* L.**

UM (2334) [Fam. Cupulifereae. (Collecteur Joseph Patchoski). 1885a].

Lamiaceae

***Rosmarinus officinalis* L.**

UM (2735) [Labiatae Juss. Ex calolar Umanien. Auropa australis, Asia. 1886a].

***Salvia patens* Cav.**

UM (2737) [Labiatae. Ex calolariis Umanien Мексика. 1885a].

Malvaceae

***Pavonia spinifex* (L.) Cav.**

UM (2739) [Malvaceae. Ex calolar Human. America meridionalis. 1885a].

Maranthaceae

***Maranta eximia* Regel.**

UM (2740) [Marantaceae. Ex calolar Uman. 1885].

Mesembryanthaceae

***Conophytum minutum* (Haw.) N.E.Br.**

UM (2741) [Mesembryanthaceae. *Mesembryantheum minutum* Haw. Ex calolar Uman M. Добр. Надеж. 1885a].

Moraceae

***Ficus* sp.**

UM (2743) [Moreae. *Ficus auneii* L. Van-Houtte. Ex calolar Uman. 1885a].

***Ficus nervosa* subsp. *pubinervis* (Blume) C.C.Berg**

UM (2746) [Moreae. *Ficus similis* Rgl. (Urostigma), *Ficus amazonica* hort. Ex calolar Uman. Brasilia. 1886a].

***Ficus pumila* L.**

UM (2744) [Moreae. Ex calolar Uman. 1885a].

***Ficus saussureana* DC.**

UM (2742) [Moreae. *Ficus affelii* S. Don. Ex calolar Uman. India oriental. 1885a].

***Ficus scabra* G.Forst.**

UM (2745) [Moreae. *Ficus scabra* Torsk. Из Уманск. Теплиц. Нов. Габридские о-ва. 1886a].

Myrtaceae

Calistemon lanceolatum (Sm.) Sweet.

UM (2747) [Myrtaceae. *Calistemon lanceolatum* DC. Ex calolar Uman. Australia. 1886].

Eucalyptus globulus Labill.

UM (2748) [Fam. Myrtaceae. (Collecteur Joseph Patchoski). Australia. 1886a].

Leptospermum myrtifolium Sieber ex DC.

UM (2750) [Myrtaceae. *Leptospermum myrtifolium* Salisb. Ex calolar Human. Australia. 1885a].

Melaleuca sp.

UM (2751) [*Melaleuca alba* hort. *Melal. evicaefolia* Smith. Ex calolar Human. Australia. 1885a].

Syzygium australe (J.C.Wendl. ex Link) B. Hyland

UM (2749) [Fam. Myrtaceae *Jambosa australis* DC., *Eugenia myrtifolia* Sims., *Eugenia australis* Wendl., *Myrtus australis* L. Ex calolar Human. Нов. Голландія. 1885a].

Nepenthaceae

Nepenthes sp.

UM (2752) [Nepentheae. Ex calolar Human. 1885a].

Oleaceae

Jasminum nudiflorum Lindl.

UM (2753) [Jasmineae. Ex calolar Humanien. Chiny. 1885a].

Phillyrea latifolia L.

UM (2754) [Oleaceae. *Phillyrea media* Lnk. Ex calolar Uman. Europa australis. 1886].

Rosaceae

Kerria japonica (L.) DC.

UM (2755) [Tiliaceae. *Corchorus japonicus* Thunb. *Kerria japonica* DC. Ex calolar Uman. Japonia. 1886a].

Sparmannia africana L. f.

UM (2756) [Fam. Tiliaceae. (Collecteur Joseph Patchoski). 1886a].

Rubiaceae

Gardenia citriodora Hook.

UM (2757) [Fam. Rubiaceae. (Collecteur Joseph Patchoski). 1886a].

Gardenia thunbergia Thunb.

UM (2758) [Из Уманской Теплицы. Мыс Доброй Надежды. 1886].

Ruscaceae

Ruscus androgynus L.

UM (2688) [Asparagineae. Insul Canariens. Ex calolariis Umaniensis. 1886a].

Rutaceae

Citrus medica L.

UM (2759) [Fam. Aurantiaceae. Cytryna. Ex calolar Umanien. 1885a].

Scrophulariaceae

Torenia asiatica L.

UM (2761) [Scrophularineae. Ex calolar Uman. Azya. 1885a].

Solanaceae

Cestrum laurifolium L'Her.

UM (2762) [Solaneae. *C. venenatum* Lamh. Ex calolar Human. Auerique meridionale. 1885a].

Cestrum parqui (Lam.) L'Her.

UM (2763) [Solaneae Bchb. *Cestrum parquidin*. Ex calolar Human. Jagody crasne. Chili. 1885a].

Habrothamnus aurantiacus Regel.

UM (2764) [Solaneae. *Cestrum regeli* Planch. Ex calolar Uman. 1885a].

Smilacaceae

Smilax aspera L.

UM (2689) [Asparagineae. *Smilax sagittifolia* Lodd. Chiny. Humanskici lichlarni. 1886a].

Verbenaceae

Clerodendrum thompsoniae Balf. f.

UM (2765) [*Clerodendrum Thompsoni* Boltor. Ex calolar Uman. America meridialis. 1883a].

Lantana nivea Vent.

UM (2766) [Ex calolar Uman. Brasilia. 1885a].

Перелік рослин, зібраних у розсаднику квітково-декоративних рослин училища (Ex horto botanico Umaniense).

Magnoliophyta

Apocynaceae

Apocynum androsaemifolium L.

UM (2695) [Apocynae. Ex horh. Botan. Uman America septentensionolis. 1885a].

Asteraceae

Ammobium alatum R. Br.

UM (2781) [Compositae Adans. Senecionideae. Ex horto botanico Umanien. Nova Hollandia. 1884a].

Emilia sonchifolia (L.) DC. ex DC.

UM (2782) [Compositae Adans. Senecionideae. *Cacalia sonchifolia* L. Ex horto botanico Umanien. 1885a].

Lasthenia californica DC. ex Lindl.

UM (2785) [Compositae Adans. Ex horto botanico Umaniense. 1885a].

Senecio elegans L.

UM (2786) [Compositae Adans. Ex horto botanico Uman. India. 1884].

Buxaceae

Buxus sempervirens L.

UM (2724) [Euphorbiaceae. Ex horto Umanien. Europa australis. 1886a].

Capparaceae

Cleome sp.

UM (2787) [Capparideae. Ex horto botan. Uman. 1884a].

Caryophyllaceae

Gypsophila elegans M. Bieb.

UM (2788) [Caryophylleae. Ex horto botanico Umanien. 1884a].

Hydrophyllaceae

Phacelia tanacetifolia Benth.

UM (2790) [Hydrophyllaeae. Ex horto botan. Uman. California].

Lamiaceae

Nepeta sp.

UM (2791) [Labiatae Juss. *Nepeta bohomiense* L. Ex horto botanico Umaniense. 1884a].

Salvia coccinea Buc'hoz ex Etl.

UM (2736) [Labiatae Juss. *S. glauca* Pohl., *S. rosea* Vohl., *S. pseudo-coccinea* L. Ex horto botanico Umaniense. Florida. 1885a].

Satureja montana L.

UM (2792) [Labiatae Juss. Ex horto botanico Umaniense. 1885a].

Linaceae

Linum grandiflorum Desf.

UM (2793) [Lineae DC. Ex horto botanico Humanien. Algeria. 1885a].

Lobeliaceae

Lobelia erinus L.

UM (2794) [Ex horto botanico Humanien. Отеч. Мыс Добр. Над. 1885a].

Lythraceae

Cuphea miniata Brongn.

UM (2738) [Lythrorieae. Ex horto botanico Humanien. Мексыка. 1885a].

Onagraceae

Oenothera sp.

UM (2990) [Onagrariae Juss. *Oenothera biennis* L. Энотера двудомная. Умань (Киев. губ.)].

Oxalidaceae

Oxalis sp.

UM (2795) [Oxalideae. *Oxalis raldiviensis* Barn. Ex horto botan Uman. 1885a].

Papaveraceae

Lamprocapnos spectabilis (L.) Fukuhara

UM (2789) [Fumariaceae. *Diclytra spectabilis* DC. Ex horto botanico Umanien. Chiny].

Macleaya cordata (Willd.) R.Br.

UM (2796) [Papaveraceae DC. *Bocconia cordata* Willd. Ex horto botan Uman. Chiny. 1884a].

Papaver alpinum L.

UM (2797) [Papaveraceae DC. Ex horto botanico Umaniense. 1885a].

Poaceae

Zea sp.

UM (2780) [Gramineae Juss. *Zea stricta* L. Ex horto botanico Uman. 1885a].

Ranunculaceae

Aquilegia chrysantha A. Gray.

UM (2798) [Ex horto botan Uman. Septern occident. America. 1885a].

Scrophulariaceae

Digitalis ferruginea L.

UM (2799) [Scrophularineae. Ex horto botanico Umaniense].

Mimulus guttatus DC.

UM (2800) [Scrophularineae. *Mimulus (Telingi)*. Ex horto botanico Umaniensis].

Urticaceae

Urtica pilulifera L.

UM (2801) [Ex horto botan. Uman].

Verbenaceae

Verbena hybtida Groenl. & Rumpler

UM (2802) [Hybr. hort. Ex horto bot. Uman. 1885a].

В Україні іменні гербарії Й. К. Пачоського наявні в Херсоні (КНЕМ*), Одесі (MSUD), його ранні уманські гербарні збори увійшли до складу іменного гербарію І. Ф. Шмальгаузена (KW). Окремі гербарні зразки, зібрані Й. К. Пачоським, зберігаються також в ряді інших гербаріїв Києва (KWU*, KWHU), Львова (LW, LWS), Миколаєва (МКМ*), Сімферополя (SIMF) (Herbaria..., 2011). Проведена нами робота дозволяє доповнити цей перелік гербарієм УНУС (UM).

Життєвий і творчий шлях видатного вченого охарактеризовано в цілому ряді статей, монографію (Latowski, 2012; Melnik, 2014). Однак, роки становлення особистості майбутнього вченого, зокрема уманський період, все ще лишаються мало відомими. Виявлені в складі історичного гербарію УНУС гербарні збори Й. Пачоського, зроблені в 1885 та 1886 в Уманському Царициному саду, дозволяють стверджувати, що вже двадцятирічним юнаком він мав багатогранні наукові інтереси.

Висновки/Conclusions. Нами вперше зазначено, що до найбільш ранніх гербарних зборів Й. Пачоського, крім видів природної та культивованої флори околиць м. Умані Київської губ., належать 16 видів голонасінних інтродуцентів та покритонасінних екзотів (80 видів) зібраних в оранжереях і теплицях Уманського Царициного саду. Крім того 26 видів зібрано в колекційному розсаднику декоративних рослин цього саду.

Виявлення у складі історичного гербарію УНУС (UM) зборів Й. Пачоського, їх опрацювання та виділення в окрему колекцію дозволяє доповнити відомості щодо наявності цінних колекцій в Україні.

Подяки/Acknowledgement. Автори висловлюють щиру подяку провідному бібліотекарю музейної кімнати стародруків Наукової бібліотеки Уманського національного університету садівництва Наталії Василівні Михайловій і завідувачу музею історії університету Оксані Вікентіївні Свистун за допомогу у пошуку необхідної літератури та рукописних документів.

Список посилань/References

- Cherevchenko, T. M. (2006). The Background of tropical and subtropical plants antroduction in Ukraine. *Starodavni parky i botanichni sady – naukovi tsentry zberezhennia bioriznomanittia ta okhorona istoryko-kul'turnoi spadshyny: materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii, prysviachenoï 210-richchiu Sofiiivky* (m. Uman', 25-28 veresnia 2006 r.). [Red. I. S. Kosenko ta in.]. Kyiv: Akadempriodyka. S. 24-29. (in Ukrainian)
- Cherevchenko, T. M., Chuvikina, N. V. (2000). Old parks as primary sources of introduction of tropical and subtropical plants in Ukraine. *Plant introduction*. №2. P. 3-10. (in Ukrainian)
- Chorna, H. A., Mamchur, T. V. Nevidomi herbarni zbory J. K. Pachos'koho. Materialy XIV z'izdu Ukrains'koho botanichnoho tovarystva (m. Kyiv, 25-26 kvitnia 2017 r.). S. 222. [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: http://www.botany.kiev.ua/doc/14_congress_UBT.pdf (in Ukrainian)
- Herbaria of Ukraine. Index Herbariorum Ucrainicum*. (2011). Editor: Natalia M. Shiyan. Kyiv. 442 p. (in Ukrainian)
- Latowski, K. (2012). Z kart drogi życiowej Profesora Jósefa Paczoskiego. *Jósefa Paczoski. Rozważania o świecie powiazań w świecie roślin*. Poznań: PTP. 354 s. (in Polish)
5. Melnik, V. I. (2014). Jozef K. Paczoski (150th Anniversary). *Ukrainian botanical journal*. Vol. 71. №6. P. 740-746. (in Ukrainian)
- O. V. Fomin *Botanical Garden. Index Plantarum* (2007). Nature reserve territories of Ukraine. Plant world. Iss.7. Kyiv: Phytosociocentre. 320 p. (in Ukrainian)
- Pachoskyj, J. Oчерky flory okrestnostej h. Umany Kyevskej hubernyy. *Zapysky Kyevs'koho obschestva estestvoyspytatelej*. Kyeв, 1887. T. VIII, Vyp. 2. S. 371-439. (in Russian)
- Pashkevych, V. V. (1894). Umanskyj Tsarytsyn sad. *Vestnyk Ymperatorskoho rossyjskoho obschestva sadovodstva*. №3. S. 107-179. (in Russian)
- Prejskurant rastenyiam y semenam, prodaiuschymysia v Umanskom Tsarytsynom Sadu*. Uman', Kyevskej hubernyy (1885). S.-Peterburh: Typohrafyia V. Kyrshbauma. S. 19-79. (in Russian)
- The Plant List. A working list of all plant species. [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.theplantlist.org/>
- Thermery, T. (1846). *Guide de Sophiowka, surnomme la merveille de L'Ukraine*. Odessa. 150 s. (in French)
- Umanskoe uchyl'sche sadovodstva y zemledelyia*. Sostavleno dyrektorom uchyl'scha M. E. Sofronovym pry uchastyi prepodavatelej y zaveduiuschykh otel'nymy otrasliamy (1910). Sankt-Peterburh. S. 37. (in Russian)
- Usol'tseva, O. H., Koval'chuk, T. D. (2015). *Kolektsiia tropichnykh i subtropichnykh roslyn Natsional'noho dendrolohichnoho parku «Sofiiivka» NAN Ukrainy: materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii, prysviachenoï 60-richchiu Natsional'noho dendrolohichnoho parku «Sofiiivka», iak naukovoï ustanovy NAN Ukrainy* (m. Uman', 6-8 zhovtnia 2015 r.). Red. I.S. Korenko ta in. Uman': «Vydavets' Sochyns'kyj». S. 153-154. (in Ukrainian)